

RUSTIGE BESCHOUWINGEN OVER VLAAMSE ROMANS

WILLEM ELSSCHOT- HET DWAALLICHT

Willem Elschot werd geboren in 1885, dat is slechts enkele jaren na de laatste van Nu-En-Straksers. En toch is de afstand tussen Willem Elschot en de schrijvers van Vermeulen's tijdschrift ontzaglijk. Zij als kunstenaars met een sterk literaire inslag waren verliefd op het schone woord, de rijke melodie het originele beeld, op alles wat enig en indrukwekkend was, terwijl Elsschot van in den beginne verzaakte aan al wat kunstig op gesmukt of fraai aandeed. Hij smeedde zich een taal, simpel en eenvoudig als deze van een doodgewone burger, hij vermeed alle effektmakerij, hij schreef direkt, zakelijk op een oogenblik dat de nieuw zakelijke stijl nog niet uitgevonden was.

Het is dan ook begrijpelijk dat de eerste werken van Elsschot totaal onopgemerkt voorbijgingen. In een land van literaire krachtpatsers als Streuvels en de jonge Teirlinck. Was voor een schrijver als Elsschot geen plaats. Hij was te eenvoudig, te ongekunsteld, te openhartig. Zijn werk kon niet begrepen worden, noch door het publiek, noch door de critici. Het baart dan ook geen verwondering dat voor de verzen van Elsschot-want hij is ook dichter in zijn beste oogenblikken-in Noord of Zuid geen uitgever te vinden was.

Maar niet alleen door zijn stijl stond Elsschot in oppositie met zijn tijd, ook zijn inhoud week volledig af van de toen algemeen gangbare inhoud. Denken we maar even aan die gewraakte verzenbundel: wie als Elsschot de moed had over De Baggerman te schrijven met zoveel sociaal mede gevoel, over het huwelijk met een zo schrijnende openhartigheid, moest ook de moed hebben alleen te staan en tientallen jaren onbegrepen te blijven.

Die moed heeft Elsschot tot het uiterste bezeten. Ondanks de zware miskenning waaronder hij jaren heeft geleden. Is hij steeds zichzelf gebleven in zijn werk. Zonder ooit zijn pen te gebruiken als een gloeiende naald om er zijn tegenstrevers mee te prikken, zonder ooit in de gemeenschap van scheldsonnetten te vervallen of zich in een hooghartig zwijgen terug te trekken. Is hij als de minst verliteratureerde onder onze schrijvers, steeds voortgegaan met het schrijven van romans, tot ten slotte de erkenning is gekomen en de bekronning van zijn levenswerk door de toekenning van de hoogste literaire onderscheidingen.

In zoverre is de drie-jaarlijkse staatsprijs verworven door « Het Dwaallicht », veel meer dan een eenvoudige bekroning, het is het zoenoffer voor een jarenlange vergruizing.

En toch is « Het Dwaallicht » een werk van uitzonderlijke betekenis in onze letteren en in het oeuvre van Elsschot. Voor wie jaar voor jaar elk nieuw boek van Elsschot gevolgd en gelezen heeft — en die boeken vormen stilaan een hele reeks — en daaruit stuk voor stuk de persoonlijkheid en de levenskijk van Elsschot heeft trachten af te leiden bevat « Het Dwaallicht » de meest geslaagde schildering van het type van de man waaraan de naam Elsschot onverbrekkelijk verbonden blijft. In « Het Dwaallicht » vinden we het mannelijk hoofdpersonage terug dat ons vertrouwd is sinds « Kaas » en « Lijmen » en dat zijn diepste menselijkheid haalt uit zijn gebrek aan initiatief, zijn tekort aan doorzicht en zijn hopeloos dobberen op de wisselvallige stromingen van het dagelijks leven.

Zoals wij medelijden gehad hebben met die arme snul die meende aanleg te hebben om als groothandelaar in kaas het hoofdagentschap van een buitenlandse firma op zich te kunnen nemen, zoals we medelijden gehad hebben met de willoze kleine man, die voortgedreven door de sinistere Boorman ten slotte ook aan gemeenheid ging doen, zo hebben we medelijden met deze Antwerpse kleine burger uit « Het Dwaallicht » die het op zich neemt drie doodvreemde zwartjes op het spoor te brengen van een zekere Maria Van Dam.

Voor wie het werk van Elsschot kent, zijn van de eerste bladzijde af met die motregen en die dwalende zwartjes de vereiste voorwaarden samengebracht voor een steeds pijnlijker wordende mislukking. Maar ik weet niet of de meeste lezers rustig genoeg lezen om te vatten welk een ontrendende lijdensweg Laarmans op moet als hij de zwartjes van de vogelkooiwinkel naar het politiecommissariaat, en van dit laatste naar het bordeel bij Kortenaar moet loodsen. Laarmans, de kleinburgerlijke Antwerpenaar, die aan zijn goede naam hangt als een pastoor aan zijn kerk, en die daarenboven als hij telaat thuiskomt de inkwistie van zijn vrouw zal moeten ondergaan en het nare gevoel gestoord te zijn in zijn ingeroeste gewoonten.

In zoverre, ik herhaal het, is « Het Dwaallicht » een synthese van de levenskijk van Willem Elsschot.

Maar in « Het Dwaallicht » is daarenboven iets meer. Veel bewuster dan in alle vroeger werk heeft Elsschot getracht deze zoveelste uitgave van zijn Laarmans-type aan te vullen en te volledigen, en daarmee bedoel ik: hem ook in zijn politieke en godsdienstige overtuigingen te tekenen.

Van het moment af dat de Antwerpenaar en de zwartjes tot de zekerheid gekomen zijn dat Maria Van Dam onvindbaar is, ontwikkelt zich bij Kortenaar een gesprek over sociale rechtvaardigheid en godsdienstige idealen, dat zijn gelijke niet heeft in onze literatuur. De meeste lezers zullen

glimlachen met de stuntelige manier van Laarmans om het probleem van de goddelijke drie-eenheid uit te leggen, en met zijn onmacht om te verklaren waarom Christus zich heeft laten kruisigen, maar als ze uitgelachen zijn, dat ze dan maar eens zelf trachten antwoord te geven op de vragen van Ali. Misschien zullen ze dan wel inzien dat Laarmans tegenover de grootste vraagstukken van het leven niet enkel de belichaming is van een kleinburgerlijke sukkelaar, maar van ons allen, zonder onderscheid.

Om deze laatste bladzijden, die de schoonste zijn uit « Het Dwaallicht » en die samen met enkele gedeelten uit « Joachim von Babylon », waarin Gysen het heeft over de moed om het leven te aanvaarden zoals het is, het toppunt vormen van alles wat sinds 1940 bij ons verschenen is, is het een geluk dat Elsschot zijn pen niet heeft gebroken tijdens de lange jaren van onverdiende miskennis.

M. P.

De Vrije Tribune van Podium

De Boekuielen zijn rare kerels. Toen Gijsen, Walschap, Elsschot, Jonckheere, Minne, enz, kwamen spreken, was hun opkomst indrukwekkend. Toen de Zuid-Afrikaan Van Wijk Louw, de West-Indiër Helman en de Nederlander Van Vriesland te gast waren, beantwoordden te weinig Boekuielen de oproep. Is het met de voordrachten als met de liefde : alles of niets?

*
**

Vóór 1940 was de meeste pornografie in ons land van Franse oorsprong. Nu, van Angelsaksische. Het land van herkomst verandert, de pornografie blijft.

*
**

Ik, lid van het onderwijzend personeel, stel voor het gewezen klooster op Sint-Pietersplein tot in de grondvesten te slopen. Nadat het door het leger verlaten werd, en door de rijkswacht afgekeurd, is de kans groot dat spaarzame parlementairen het geschikt achten om als school dienst te doen.

*
**

Deze winter mochten onze kinderen vier schouwburgvoorstellingen bijwonen in de Koninklijke Opera. Van twee begrepen zij geen woord (La couronne d'ombre, Agamemnon). Van twee snapten zij de inhoud door het spel. (La petite ville, Truffaldino). Bestaat er soms geen Nederlandstalig Nationaal Toneel, of moeten we daarin een nieuwe vorm van franskiljonisme zien ?

*
**

Indien er ooit in ons land een prijs van culturele verdienste ingesteld wordt, dan stel ik voor : René Ide, de onvolprezen voorzitter van Boekuil.